

ПЕРВИННИЙ ІНСТРУКТАЖ З ПИТАНЬ ОХОРОНИ ПРАЦІ

Розроблено відповідно до Закону України «Про охорону праці» та НПАОП 0.00-4.12-05

Значення первинного інструктажу в системі управління охороною праці

Створення безпечних і здорових умов праці є одним із пріоритетних обов'язків роботодавця та важливою складовою системи управління охороною праці на кожному підприємстві, в установі чи організації (далі – підприємство). Одним із ключових заходів, спрямованих на запобігання виробничому травматизму, професійним захворюванням та аварійним ситуаціям, є проведення первинного інструктажу з питань охорони праці.

Первинний інструктаж з питань охорони праці (далі – первинний інструктаж) є першою ланкою практичного навчання працівника безпечним методам і приемам виконання роботи безпосередньо на робочому місці. Саме під час його проведення працівник ознайомлюється з особливостями технологічного процесу, наявними небезпечними та шкідливими виробничими факторами, вимогами безпечної експлуатації обладнання, порядком використання засобів індивідуального захисту та діями у разі виникнення аварійних ситуацій.

Ефективність первинного інструктажу безпосередньо впливає на рівень виробничої безпеки. Належно проведений інструктаж дозволяє сформувати у працівника необхідні знання та практичні навички безпечної роботи, сприяє підвищенню особистої відповідальності за дотримання вимог охорони праці та значно знижує ризик виникнення нещасних випадків.

Нормативне регулювання проведення первинного інструктажу

Правова основа проведення первинного інструктажу складається з таких ключових нормативних актів:

- Закон України «Про охорону праці» - визначає загальні обов'язки роботодавця щодо забезпечення безпечних і здорових умов праці, у тому числі проведення навчання та інструктажів з питань охорони праці.
- Кодекс законів про працю України - регулює трудові відносини, у межах яких здійснюється охорона праці.
- Типове положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці, затверджене наказом Держнаглядохоронпраці від 26.01.2005 № 15, НПАОП 0.00-4.12-05 (далі – Типове положення) - основний нормативний документ, що деталізує порядок проведення всіх видів інструктажів.

Для підприємств окремих галузей діють додаткові нормативно-правові акти з охорони праці, які можуть встановлювати розширені вимоги до змісту та порядку проведення первинного інструктажу.

На рівні підприємства, установи та/або організації незалежно від форми власності обов'язково мають бути розроблені та затверджені:

- Положення про порядок проведення навчання та перевірки знань з питань охорони праці (на підставі Типового положення);
- Інструкції з охорони праці для кожної посади (професії) та виду робіт - саме вони є основою для первинного інструктажу.

Поняття та мета первинного інструктажу з питань охорони праці

Що таке первинний інструктаж?

Первинний інструктаж - це вид обов'язкового навчання з питань охорони праці, що проводиться безпосередньо на робочому місці, до початку самостійної роботи, з кожною особою, яка приступає до виконання трудових або навчально-практичних завдань на конкретній ділянці чи робочому місці підприємства.

На відміну від вступного інструктажу, під час якого працівник отримує загальну інформацію про підприємство, основні вимоги законодавства про охорону праці та правила поведінки на території підприємства, первинний інструктаж проводиться безпосередньо на робочому місці та має практичну спрямованість. Його зміст визначається особливостями конкретної роботи, технологічного процесу, обладнання, інструментів і виробничого середовища, в якому працюватиме працівник. Під час проведення первинного інструктажу працівника ознайомлюють з вимогами безпеки, викладеними в інструкціях з охорони праці, порядком безпечної експлуатації обладнання, можливими виробничими ризиками та заходами щодо їх запобігання.

Мета первинного інструктажу - ознайомити працівника з умовами праці та навчити його безпечним методам роботи безпосередньо на робочому місці до початку виконання трудових обов'язків

Категорії осіб, з якими проводиться первинний інструктаж

Відповідно до пункту 6.4 Типового положення, первинний інструктаж проводиться до початку роботи безпосередньо на робочому місці з такими особами:

Категорія	Умова проведення
Новоприйняті працівники (постійно або тимчасово) на підприємство або до фізичної особи, яка використовує найману працю	До початку роботи новоприйнятого працівника
Працівники переведені з одного структурного підрозділу підприємства до іншого	До початку роботи на новому місці
Ті, хто виконуватиме нову для себе роботу	До початку виконання нового завдання
Відряджені працівники, іншого підприємства, які беруть безпосередню участь у виробничому процесі на підприємстві	До початку участі у виробничому процесі на підприємстві
Учні, курсанти, студенти	Перед початком трудового або профнавчання та перед кожним навчальним завданням пов'язаного з використанням різних механізмів, інструментів, матеріалів тощо.

Організація проведення первинного інструктажу

Хто проводить інструктаж

Відповідно до пункту 6.8 Типового положення, первинний інструктаж проводить безпосередній керівник робіт - начальник структурного підрозділу, майстер - або фізична особа, яка використовує найману працю.

Це принципово відрізняє первинний інструктаж від вступного: якщо вступний проводить фахівець служби охорони праці, то первинний - саме той керівник, який безпосередньо відповідає за роботу на конкретній ділянці. Він знає всі особливості, ризики та нюанси цього місця.

Вимоги до особи, яка проводить інструктаж

Особа, яка проводить первинний інструктаж, повинна:

- пройти навчання і перевірку знань з питань охорони праці у порядку встановленому Типовим положенням;
- знати діючі інструкції з охорони праці за всіма видами робіт на своїй ділянці;
- мати практичний досвід роботи на відповідній ділянці та знати її специфіку.

Місце проведення

Ключова вимога пункту 6.4 Типового положення: первинний інструктаж проводиться безпосередньо на робочому місці - тобто там, де людина фактично виконуватиме свої обов'язки.

Лише перебуваючи на реальному місці роботи, інструктований може:

- побачити і «відчути» реальні небезпечні фактори;
- ознайомитися з конкретним обладнанням, механізмами, інструментами;
- зрозуміти маршрути евакуації та розташування засобів захисту;
- відпрацювати безпечні прийоми роботи в реальних умовах.

Тривалість та порядок проведення

Типове положення не встановлює мінімальну тривалість - вона визначається складністю виробничого процесу, кількістю небезпечних факторів і рівнем підготовленості особи, яку інструктують.

Рекомендований порядок проведення первинного інструктажу:

- 1) огляд робочого місця;
- 2) роз'яснення небезпечних факторів;
- 3) показ безпечних методів та прийомів роботи;
- 4) демонстрація правил використання ЗІЗ;
- 5) пояснення дій при аварійних ситуаціях;
- 6) перевірка знань: усне опитування та/або практичне відпрацювання;
- 7) внесення запису про проведений інструктаж до журналу реєстрації інструктажів з питань охорони праці на робочому місці.

Блок	Тематика	Практичний акцент
1. Загальна характеристика робочого місця	Розташування, планування, суміжні ділянки; маршрути пересування; небезпечні зони; знаки безпеки та огороження	Фізичний огляд місця: показ небезпечних зон, захисних пристроїв, знаків, маршрутів виходу
2. Небезпечні та шкідливі виробничі фактори	Механічні, електричні, хімічні, фізичні (шум, вібрація, температура), психофізіологічні фактори конкретного місця	Демонстрація джерел небезпеки; пояснення характеру та можливих наслідків впливу

Блок	Тематика	Практичний акцент
3. Безпечні методи та прийоми роботи	Правила роботи з обладнанням; порядок підготовки до роботи та її завершення; заборонені дії	Показ правильних і хибних прийомів; практичне відпрацювання безпечної техніки
4. Засоби індивідуального захисту (ЗІЗ)	Які ЗІЗ застосовуються для цієї роботи; де отримати; як перевірити придатність; правила носіння та зберігання	Демонстрація правильного надягання та зняття ЗІЗ; перевірка стану захисних засобів
5. Дії при аваріях та надзвичайних ситуаціях	Сигнали тривоги; маршрути евакуації; розташування засобів пожежогасіння; порядок сповіщення; укриття (при воєнних загрозах)	Прохід маршрутом евакуації; показ вогнегасника, аварійного виходу, розташування укриття
6. Надання домедичної допомоги потерпілим	Базові дії при травмах, кровотечах, опіках, ураженні електрострумом; зупинці серця; виклик допомоги	Показ вмісту аптечки; демонстрація алгоритму серцево-легеневої реанімації; дії при кровотечі, ураженні електричним струмом тощо

Форма проведення: індивідуальна або групова

Пункт 6.4 Типового положення допускає проведення первинного інструктажу:

- індивідуально - з кожною особою окремо (рекомендовано для складних виробничих умов);
- з групою осіб одного фаху - за умови, що всі виконуватимуть однотипну роботу на однотипних місцях.

При груповому форматі кожен учасник повинен мати можливість поставити запитання, а інструктор зобов'язаний переконатися, що кожна людина засвоїла матеріал.

Використання інструкцій з охорони праці

Первинний інструктаж проводиться за діючими на підприємстві інструкціями з охорони праці відповідно до виконуваних робіт (п. 6.4 Типового положення). Це означає:

- для кожної посади (професії) і виду робіт повинна бути затверджена інструкція з охорони праці;
- інструкція має бути актуальною - переглянута (перегляд інструкцій проводиться в строки, передбачені нормативно - правовими актами з охорони праці, на основі яких їх розроблено, але **не рідше ніж один раз на 5 років, а для робіт з підвищеною небезпекою або там, де є потреба у професійному доборі, - не рідше ніж один раз на 3 роки.**)
- під час інструктажу інструктор не просто «зачитує» текст, а роз'яснює його зміст із прив'язкою до реального обладнання.

▲ ТИПОВА ПРОБЛЕМА: ЗАСТАРЛІ ІНСТРУКЦІЇ

На практиці нерідко виявляються інструкції з охорони праці, що не переглядалися роками або взагалі не відповідають сучасному стану обладнання та технологій.

Інструктаж за застарілою інструкцією не захищає від сучасних викликів та реальних небезпек.

Рекомендація: провести інвентаризацію інструкцій з охорони праці та за необхідності вжити заходів щодо їх перегляду в порядку передбаченому законодавством.

Перевірка знань після проведення первинного інструктажу

Обов'язковість перевірки

Пункт 6.9 Типового положення однозначно встановлює: первинний (як і всі наступні) інструктаж завершується перевіркою знань. Без позитивного результату цієї перевірки особа не може бути допущена до самостійної роботи. Перевірку проводить та сама особа, що проводила інструктаж.

Форми перевірки знань

Типове положення передбачає два рівнозначних способи перевірки - застосовуються разом або окремо залежно від характеру роботи:

Форма перевірки	Зміст	Коли застосовується
Усне опитування	Інструктор задає контрольні запитання щодо змісту інструктажу: небезпечні фактори, правила роботи, дії при аваріях, використання ЗІЗ, тощо.	Для всіх видів робіт. Мінімально – 5-7 ключових запитань.
Перевірка навичок безпечних методів праці	Особа практично демонструє засвоєні безпечні прийоми роботи, правильне використання ЗІЗ, дії при аварійній ситуації.	Для робіт з підвищеною небезпекою; при роботі зі складним обладнанням.
Технічні засоби	Комп'ютерне тестування, інтерактивні тести - якщо підприємство має відповідне програмне забезпечення.	Як додатковий або допоміжний засіб; не замінює практичну перевірку.

Дії при незадовільних результатах

Якщо після первинного інструктажу результат перевірки знань незадовільний, відповідно до пункту 6.9 Типового положення протягом 10 днів додатково проводяться інструктаж і повторна перевірка знань.

⚠ УВАГА

Незадовільний результат перевірки - це не просто «погана оцінка». Це сигнал тривоги: людина не готова до безпечної роботи.

Допустити таку людину до роботи - означає свідомо підвищити ризик нещасного випадку і взяти на себе юридичну відповідальність за його наслідки.

Документальне оформлення первинного інструктажу

Журнал реєстрації інструктажів

Результати первинного (а також повторного, позапланового та цільового) інструктажів фіксуються в Журналі реєстрації інструктажів з питань охорони праці на робочому місці - Додаток 6 до Типового положення. Журнал ведеться в кожному структурному підрозділі (відділ, сектор, цех, ділянка, бригада, служба, лабораторія, тощо) і зберігається в підрозділі.

Вимоги до ведення журналу

Відповідно до пункту 6.10 Типового положення, сторінки журналу повинні бути:

- пронумеровані;

- прошнуровані;
- скріплені печаткою (за наявності).

Приклад заповнення журналу реєстрації інструктажів з питань охорони праці на робочому місці

№ з/п	Дата проведення інструктажу	Прізвище, ініціали особи, яку інструктують	Професія, посада особи, яку інструктують	Вид інструктажу (первинний, повторний, позаплановий, цільовий), назва та номер інструкції	Причина проведення позапланового або цільового інструктажу	Прізвище, ініціали особи, яка інструктує та перевіряє знання	Підписи		Стажування (дублювання) на робочому місці		Знання перевірів, допуск до роботи здійснив (підпис, дата)
							особи, яку інструктують	особи, яка інструктує	кількість змін, з__ до__ (дати)	стажування (дублювання) пройшов (підпис працівника)	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	01.06.2026	Швець О.І.	кухар	Первинний, Інструкції № 1, 2, 3, 5, 7		Вовк. С.В.	Швець	Вовк			Вовк 01.06.2026
2											

Типові порушення роботодавців під час організації та проведення первинного інструктажу з питань охорони праці

Незважаючи на чітко визначені законодавством вимоги щодо проведення первинного інструктажу з питань охорони праці, під час здійснення контролю за станом охорони праці на підприємствах, в установах та організаціях нерідко виявляються порушення, які можуть призвести до виникнення нещасних випадків, аварій та професійних захворювань. Найбільш поширеними серед них є непроведення інструктажу за наявності законних підстав, формальний підхід до його проведення та відсутність належного документального підтвердження.

Непроведення первинного інструктажу при наявності законних підстав

На практиці окремі роботодавці помилково вважають, що проведення вступного інструктажу є достатнім для допуску працівника до виконання трудових обов'язків. У результаті працівники приступають до роботи без належного ознайомлення з особливостями конкретного робочого місця, обладнанням, технологічними процесами та потенційними виробничими ризиками.

Особливо небезпечними є випадки, коли до виконання робіт допускаються працівники після переведення на іншу посаду або після зміни характеру виконуваних робіт без проведення відповідного первинного інструктажу. Такі порушення суттєво підвищують ризик виробничого травматизму та можуть бути встановлені під час розслідування нещасного випадку як одна з його причин.

Формальний характер проведення первинного інструктажу

Ще одним поширеним порушенням є формальне проведення інструктажу, коли його зміст фактично зводиться до ознайомлення працівника з журналом реєстрації або отримання підпису без належного навчання.

У деяких випадках особа, яка проводить інструктаж, обмежується загальними відомостями про вимоги охорони праці, не приділяючи уваги специфічним небезпекам конкретного робочого місця. Не проводиться демонстрація безпечних прийомів роботи, не пояснюються правила користування обладнанням та засобами індивідуального захисту, не відпрацьовуються дії у разі виникнення аварійних ситуацій.

Формальний підхід нівелює основну мету первинного інструктажу - набуття працівником практичних знань та навичок безпечної роботи. Як наслідок, працівник може не усвідомлювати наявних ризиків або неправильно діяти в небезпечній ситуації, що створює загрозу як для нього самого, так і для інших працівників.

Відсутність належного документального підтвердження

Важливим елементом організації навчання з питань охорони праці є належне документування проведених інструктажів. Водночас на підприємствах досить часто виявляються порушення, пов'язані з веденням відповідної документації.

До найбільш поширених недоліків належать відсутність записів у журналі реєстрації інструктажів, неповне заповнення граф журналу, відсутність підписів особи, яка проводила інструктаж, або працівника, який його проходив. Також трапляються випадки внесення записів заднім числом або оформлення документації після фактичного допуску працівника до роботи.

Слід враховувати, що за відсутності належно оформлених документів роботодавець не може підтвердити факт проведення первинного інструктажу. У разі виникнення нещасного випадку це може свідчити про невиконання роботодавцем обов'язків щодо створення безпечних умов праці та стати підставою для притягнення винних осіб до відповідальності.

⚠ НАЙПОШИРЕНІШІ НЕДОЛІКИ ОФОРМЛЕННЯ ПРОВЕДЕНИХ ІНСТРУКТАЖІВ

- ✓ невідповідність дати проведення інструктажу даті фактичного допуску працівника до роботи;
- ✓ внесення записів до журналу заднім числом, у тому числі після настання нещасного випадку або під час проведення перевірки;
- ✓ відсутність підпису працівника, який пройшов інструктаж, або особи, яка проводила інструктаж;
- ✓ оформлення підписів іншими особами замість працівника чи інструктуючого;
- ✓ невказання найменування або номера інструкції з охорони праці, за якою проводився інструктаж;
- ✓ неправильне визначення виду інструктажу або відсутність відповідного запису про його вид;
- ✓ відсутність запису про допуск працівника до самостійної роботи після проходження інструктажу;
- ✓ наявність у журналі необумовлених виправлень, підчищень, закреслень, використання коректорів та інших способів внесення змін, які унеможливають встановлення достовірності первинного запису;
- ✓ пропуски окремих граф журналу або їх неповне заповнення;
- ✓ ведення журналу з порушенням установлених вимог щодо його оформлення, зокрема відсутність нумерації сторінок, прошнуровування та скріплення підписом керівника або відповідальної особи;

- ✓ ведення одного журналу для всього підприємства без урахування структурних підрозділів, де відповідно до організації роботи мають вестися окремі журнали;
- ✓ відсутність журналу реєстрації інструктажів на робочому місці або його несвоєчасне оновлення після закінчення попереднього журналу.

Висновки

Первинний інструктаж з питань охорони праці є одним із найважливіших заходів у системі профілактики виробничого травматизму, оскільки, саме під час його проведення працівник отримує необхідні знання про безпечні методи виконання роботи, наявні небезпечні та шкідливі виробничі фактори, порядок використання засобів індивідуального захисту та дії у разі виникнення аварійних ситуацій.

Від якості проведення первинного інструктажу значною мірою залежить рівень безпеки праці на робочому місці та готовність працівника до безпечного виконання своїх трудових обов'язків.

Допуск працівника до роботи без проведення первинного інструктажу, формальний підхід до його організації або неналежне документальне оформлення створюють реальні ризики для життя і здоров'я працівників та можуть призвести до виникнення нещасних випадків.

Саме тому роботодавцям необхідно забезпечувати своєчасне, якісне та належно задокументоване проведення первинного інструктажу, розглядаючи його не лише як законодавчу вимогу, а як дієвий інструмент створення безпечних і здорових умов праці.

*Матеріал підготовлено завідувачем сектору з питань охорони праці Печерської районної в місті Києві державної адміністрації
Кирпенко Віктором*